

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ДО ЗДІЙСНЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті здійснено аналіз нормативно-правового забезпечення у сфері трансферу технологій як інструментальної бази діяльності керівників вищих навчальних закладів. Звертається увага на необхідність створення компетентнісної моделі підготовки керівників вищих навчальних закладів до здійснення ефективного управління у сфері трансферу технологій як складової частини інноваційних процесів.

Ключові слова: нормативно-правове забезпечення, підготовка керівників вищих навчальних закладів, ефективне управління, трансфер технологій, регулювання діяльності у сфері трансферу технологій.

Постановка проблеми. Вирішення соціально-економічних завдань держави та забезпечення технологічності виробництва вітчизняної продукції відповідно до світових аналогів, урахування можливих соціально-економічних, технологічних та екологічних наслідків від їх застосування залежить від спеціальної підготовки керівників вищих навчальних закладів до регулювання діяльності у сфері трансферу технологій (РДСТТ) як складової частини інноваційних процесів.

Створювати та розробляти надсучасні новітні технології, корисні моделі, промислові зразки, селекційні досягнення тощо, здійснювати щодо них трансфер та освоєння неможливо поза межами нормативно-правового регулювання діяльності у сфері трансферу технологій (ТТ), аналізу кон'юнктурної ситуації та високого рівня управлінської компетентності у цій сфері діяльності.

Суттєвим засобом вирішення відповідної проблеми, базовим інструментарієм є нормативно-правові документи державного РДСТТ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження вітчизняних учених (В. Г. Кремень, В. М. Гесць, Л. І. Федулова, В. П. Андрущенко, Г. О. Андручук, В. П. Беспалько, В. І. Маслов, Л. І. Даниленко, В. Ф. Паламарчук, М. Ю. Ільченко, В. В. Олійник, О. Я. Савченко, Л. М. Ващенко та ін.) свідчать про посилення уваги науковців до питань інноваційної діяльності та ТТ, зокрема: реалізації інноваційної політики та регулювання діяльності у сфері ТТ, розвитку інноваційних структур на базі вищих навчальних закладів, ефективного використання науково-технічного та інтелектуального потенціалу України, розбудови інноваційної інфраструктури та мережі ТТ в Україні тощо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, аналіз наукових джерел щодо нормативно-правового та науково-методичного забезпечення підготовки керівників системи вищої освіти, підвищення їх професійного рівня й управлінської компетентності до регулювання діяльності у сфері ТТ дозволяє стверджувати, що розв'язанню цього важливого питання практично не приділено уваги в педагогічній теорії та практиці управління.

Мета статті полягає в необхідності проведення аналізу нормативно-правової бази щодо забезпечення діяльності керівника системи вищої освіти у сфері трансферу технологій.

Відповідно до мети у статті необхідно розв'язати такі завдання:

- здійснити аналіз нормативно-правових документів, які регулюють діяльність у сфері ТТ;
- виявити й обґрунтувати базові поняття, доцільні до практики підготовки керівників системи вищої освіти;
- з'ясувати законодавчо унормовані завдання, функції та повноваження суб'єктів трансферу технологій.

Виклад основного матеріалу. Законодавство щодо державного РДСТТ базується на Конституції України, Цивільному кодексі України, Господарському кодексі України, Законах України «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про наукову і науково-технічну експертизу», «Про екологічну експертизу», «Про науково-технічну інформацію», «Про інноваційну діяльність», «Про власність», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем», «Про авторське право і суміжні права», «Про фінансовий лізинг», «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання», «Про Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій», інших нормативно-правових актах, а також міжнародних договорах України, які регулюють міжнародну діяльність у сфері ТТ.

Одним із головних актів, яким визначаються умови здійснення діяльності у сфері трансферу технологій є Закон України від 14 вересня 2006 року № 143-V «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» (далі – Закон), який дозволяє більш ефективно використовувати науково-технічний та інтелектуальний потенціал України, запобігати несанкціонованому використанню об'єктів інтелектуальної власності, неконтрольованій передачі за межі України вітчизняних продуктів науково-

технічної діяльності, унеможливити проникнення в Україну морально застарілих технологій та неліквідної продукції, а також розширити міжнародне науково-технічне співробітництво у цій сфері.

Цей Закон визначає правові, економічні, організаційні та фінансові засади державного РДСТТ і спрямований на забезпечення ефективного використання науково-технічного та інтелектуального потенціалу України, технологічності виробництва продукції, охорони майнових прав на вітчизняні технології на території держав, де планується або здійснюється їх використання. У Законі розкриваються базові терміни, які не у повному обсязі подані в Цивільному кодексі та в інших законах України.

Беручи до уваги трактування ТТ, подане у статті 1 Закону: «трансфер технології - передача технології, що оформляється шляхом укладання двостороннього або багатостороннього договору між фізичними та/або юридичними особами, яким установлюються, змінюються або припиняються майнові права і обов'язки щодо технології та/або її складових» [1], варто вважати, що дослідження потребує більш розширеного тлумачення означеного феномену. З огляду на це, пропонується його авторське визначення: *трансфер технологій – це процес руху наукової думки та/або будь-яких прав інтелектуальної власності, що здійснюється шляхом перетворення наукової ідеї, розробки, новітньої технології в новий інноваційний продукт на умовах двосторонньої або багатосторонньої угоди з метою отримання матеріальної чи моральної винагороди* [3].

Важливо відмітити новизну у виокремленні та трактуванні окремих понять. Вони є новими в системі управлінського знання. Зокрема, до Закону введені поняття «цільова субсидія на трансфер технологій», а також «патентна чистота».

У першому понятті «цільова субсидія на трансфер технологій» розглядається, як «субсидія або фінансове сприяння, що надається державою для реалізації трансферу технологій. Величина субсидії і розподіл субсидій за термінами надання вносяться до фінансового плану здійснення трансферу технологій і затверджуються комісією з організації діяльності технологічних парків та інноваційних структур інших типів Кабінету Міністрів України»[1].

У другому «патентна чистота - властивість технологій та/або їх складових бути вільно використаними в певній державі без загрози порушення чинних на її території охоронних документів (патентів) на об'єкти права інтелектуальної власності, які належать третім особам, визначена згідно з чинними охоронними документами (патентами) на ці об'єкти та нормативно-правовими актами держави (держав), де планується використання зазначених технологій та їх складових, а також відповідно до конкретного періоду часу, обумовленого строком дії охоронних документів (патентів) на складові технологій на території такої держави (держав)» [1].

Таким чином, основні поняття Закону розкривають сутність і специфіку досліджуваного нами об'єкту, а також унормовують діяльність щодо: створення системи взаємовідносин у сфері ТТ, яка відповідала б вимогам світового досвіду; захисту інтересів держави, як власника наукових розробок, авторів (через механізм встановлення мінімальної ставки винагороди і проведення патентно-кон'юнктурних досліджень), окремих осіб, які передають або купують технологію.

Особливого значення у статтях Закону набувають питання захисту інтересів держави, а саме щодо: процедури проведення державної експертизи технологій (ст.12 Закону); державної реєстрації договорів про ТТ на підставі державної експертизи (ст. 13 Закону); державної акредитації фізичних та юридичних осіб для здійснення на постійній та/або професійній основі посередницької діяльності (технологічних брокерів) (ст. 15 Закону); обмеження щодо укладання договорів про ТТ (ст. 18 Закону); використання коштів, одержаних у результаті ТТ (ст. 20 Закону).

Захист інтересів авторів технологій регламентується положенням (ст. 19 Закону) про: укладання договору між автором технології та підприємством, установою чи організацією, де створено технологію та/або куди здійснюється її трансфер; виплату винагороди автору технології у випадку отримання підприємством ліцензійних платежів від надання ліцензій на його технологію; визначенням розміру, ставки, порядку та умов виплати винагороди авторам технологій; встановленням Кабінетом Міністрів України мінімальної ставки винагороди авторам технологій.

Відповідно до Закону (ст. 3 Закону) суб'єктами ТТ визначено: центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки (далі - уповноважений орган) – Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, а також інші центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, які беруть участь у закупівлі, передачі та/або використанні технологій; Національна академія наук України і галузеві академії наук, установи науки, освіти, охорони здоров'я та інші установи, де створюються та/або використовуються технології і яким належать майнові права на технології; науково-виробничі об'єднання, підприємства, установи і організації незалежно від форми власності, де створюються та/або використовуються технології; фізичні особи, які беруть участь у створенні, трансфері та впровадженні технологій, надають інформаційні, фінансові та інші послуги на всіх стадіях просування технологій та їх складових на ринок; юридичні та фізичні особи, які є постачальниками складових технологій, що використовуються під час застосування технологій, які пропонуються до трансферу; юридичні та фізичні особи, що надають технічні послуги, пов'язані із застосуванням технологій; технологічні брокери.

Відповідно до Закону взаємодія учасників ТТ здійснюється шляхом: обміну досвідом та інформацією про науково-технологічні досягнення; проведення консультацій з основних питань науково-технічної і технологічної політики стосовно застосування технологій та їх складових; виробництва та кооперації

поставок складових технологій в межах договорів про їх трансфер; укладання інших цивільно-правових договорів відповідно до законодавства [1].

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України є уповноваженим органом із забезпечення реалізації державної політики у сфері ТТ. Відтак, на нього покладено такі завдання: подання до Кабінету Міністрів України пропозицій до проектів державних програм технологічного оновлення галузей промисловості стосовно набуття або передачі прав на технології та/або їх складові; створення міжгалузевого переліку вітчизняних та іноземних технологій, організація розповсюдження інформації про технології; узгодження програм наукових досліджень, проектних та конструкторських робіт з реальними потребами виробників продукції; здійснення відбору на конкурсних засадах пропозицій з розроблення нових конкурентоздатних технологій та їх складових для створення нових і модернізації існуючих виробництв, забезпечення їх фінансової підтримки; формування державного реєстру технологій; проведення державної експертизи та державної реєстрації договорів із ТТ, ведення державного реєстру відповідних договорів; здійснення перевірки щодо дотримання прав на технології; виконання робіт, спрямованих на підбір потенційних контрагентів для ТТ; здійснення заходів щодо недопущення недобросовісної конкуренції, контрафакції і несанкціонованого розповсюдження технологій та конфіденційної інформації, поширення технологій подвійного призначення без дозволу власника майнових прав; надання консультаційно-методичної допомоги з питань укладання договорів про ТТ; підтримка розвитку інфраструктури у сфері ТТ і стимулювання залучення інвестицій; координація галузевої підготовки та перепідготовки фахівців з питань інтелектуальної власності, ТТ та управління інноваційною діяльністю; здійснення заходів щодо забезпечення фінансування закордонного патентування винаходів (промислових зразків).

На Центральні органи виконавчої влади, Національну та галузеві академії наук у сфері ТТ згідно із Законом покладено також низку повноважень, зокрема: подання до Кабінету Міністрів України пропозицій до проектів державних програм технологічного оновлення галузей промисловості; розроблення галузевих комплексних програм технологічного оновлення підприємств; сприяння створенню імпортозамінних технологій та їх складових; забезпечення формування баз даних про технології та їх складові; участь у формуванні галузевих реєстрів технологій та їх складових, подання клопотання про внесення певних технологій та/або їх складових до державного реєстру технологій; забезпечення додержання вимог міжнародних договорів України щодо запобігання техногенному ризику, поширенню потенційно небезпечних технологій та стосовно екологічної безпеки технологій; сприяння залученню інвестицій до виконання програм технологічного оновлення підприємств; підготовка та подання уповноваженому органу пропозиції щодо ефективних шляхів використання ТТ та їх складових, у першу чергу вітчизняного походження; забезпечення захисту прав на об'єкти права інтелектуальної власності; забезпечення подання до уповноваженого органу звітів про патентно-кон'юнктурні, наукові дослідження, конструкторські, проектні, випробні роботи, пов'язані зі створенням і використанням технологій та їх складових, патентуванням та ліцензуванням; здійснення контролю за передачею майнових прав на технології та їх складові, що створені за державні кошти; здійснення контролю за веденням обліку складових технологій тощо.

Для забезпечення виконання функцій, пов'язаних із створенням, використанням, патентуванням та ліцензуванням прав на технології та їх об'єкти, уповноважений орган, інші центральні органи виконавчої влади, Національна та галузеві академії наук відповідно до пункту 3 статті 7 Закону створюють структурні підрозділи з питань трансферу технологій, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності в установах науки, освіти, охорони здоров'я та інших державних установах, що належать до сфери їх управління.

У разі потреби підрозділи з питань ТТ, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності можуть створюватися на підприємствах, що належать до сфери управління центральних органів виконавчої влади та академій наук. Типове положення про структурний підрозділ з питань ТТ, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності затверджується Кабінетом Міністрів України [1].

З метою реалізації положень, прийнятого Верховною Радою України 14 вересня 2006 року № 143-V Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» Міністерством освіти і науки України (відповідно до Указу Президента України від 9 грудня 2010 року № 1085 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України) за участю автора розроблено та впроваджено низку підзаконних нормативно-правових актів, а саме:

1) постанову Кабінету Міністрів України від 1 серпня 2007 року № 995 «Деякі питання реалізації Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», якою передбачено: створення у центральних органах виконавчої влади, установах Національної та галузевих академій наук України та в підпорядкованих їм організаціях відповідних структурних підрозділів; внесення змін до Типового положення про Головне управління освіти і науки Київської міської державної адміністрації, управління освіти і науки обласної, Севастопольської міської державної адміністрації, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2000 року № 1326 «Про затвердження Типового положення про Головне управління освіти і науки Київської міської державної адміністрації, управління освіти і науки обласної, Севастопольської міської державної адміністрації».

2) постанову Кабінету Міністрів України від 26 червня 2007 року № 861 «Про затвердження Порядку проведення державної акредитації фізичних та юридичних осіб на право провадження посередницької

діяльності у сфері трансферу технологій», яка визначає Порядок організації державної акредитації фізичних та юридичних осіб на право проведення посередницької діяльності у сфері ТТ.

Додатково на виконання зазначеної постанови Кабінету Міністрів України та з метою утворення Державної комісії з питань акредитації фізичних та юридичних осіб на право проведення посередницької діяльності у сфері трансферу технологій видано накази Міністерства освіти і науки України («Про затвердження складу Державної комісії з питань акредитації фізичних та юридичних осіб на право провадження посередницької діяльності у сфері трансферу технологій» від 24 липня 2007 року № 646, «Про затвердження форми заявки та переліку документів, необхідних для проведення державної акредитації фізичних та юридичних осіб на право провадження посередницької діяльності у сфері трансферу технологій» від 25 липня 2007 року № 654).

Відповідно до протокольного рішення Державної комісії з питань акредитації фізичних та юридичних осіб на право здійснення посередницької діяльності у сфері ТТ від 4 жовтня 2007 року № 2 розроблено Критерії здійснення посередницької діяльності у сфері ТТ (схвалено зазначеною Комісією 4 грудня 2007 року протокол № 3).

3) розпорядження Кабінету Міністрів України від 6 лютого 2008 року № 252-р «Про передачу МОН повноважень на затвердження порядку ведення Державного реєстру договорів про трансфер технологій», за яким розроблено Порядок державної реєстрації договорів про трансфер технологій та ведення Державного реєстру договорів про трансфер технологій (наказ МОН України від 14.05.08 № 409, що зареєстрований у Міністерстві юстиції України від 28.05.08 за № 464/15155).

4) постанову Кабінету Міністрів України № 520 від 4 червня 2008 року «Про затвердження мінімальних ставок винагороди авторам технологій і особам, які здійснюють їх трансфер», що сприяє розвитку цивілізованого ринку ТТ, інноваційних продуктів, товарів і послуг в Україні та підвищує рівень їх конкурентоздатності на міжнародному рівні;

5) постанову Кабінету Міністрів України від 4 листопада 2009 року № 1178 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 26 червня 2007 р. № 861», яка передбачає внесення зміни про порядок проведення державної акредитації;

6) Наказ МОНмолодьспорту від 12 квітня 2012 року № 462 «Деякі питання розвитку Національної мережі трансферу технологій», яким передбачено утворення Українсько-Російської міжуніверситетської мережі трансферу технологій на базі Національної мережі трансферу технологій, а також розміщення в ній технологічних пропозицій від української сторони [2].

Висновки. Результати аналізу дають підстави зробити такі висновки:

- законодавча база державного РДСТТ є основою формулювання нового понятійного апарату у теорії і практиці управління та належної підготовки управлінців даної сфери діяльності в системі післядипломної педагогічної освіти;

- основні завдання, функції та повноваження суб'єктів ТТ, що визначені нормативно-законодавчими актами організаційно та процедурно зумовлюють чітку систему управління його процесами;

- ефективна організація управління ТТ повинна супроводжуватися цілеспрямованою підготовкою керівників системи вищої освіти до такого виду діяльності для ефективної реалізації наявного наукового, науково-технічного та інноваційного потенціалу вищого навчального закладу.

Перспективи подальших досліджень. Предметом подальших наукових досліджень убачається питання розроблення компетентнісної моделі підготовки керівників вищих навчальних закладів до здійснення ефективного управління у сфері трансферу технологій та включення у програму підвищення кваліфікації цієї категорії працівників нормативно-правової бази державного РДСТТ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» № 143-V від 14.09.2006 р.

2. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. Розділ Про Міністерство. Підрозділ нормативно-правова база. [Електронний ресурс]. - <http://www.mon.gov.ua>.

3. *Вороненко О. В.* Управління трансфером технологій як проблема педагогічної науки / О. В. Вороненко // Вісник післядипломної освіти: зб. наук. праць/ Ун-т менедж. освіти НАПН України. Випуск 2(15). – 2011. – 33-44 с.

Подано до редакції 22.10.12